

Redd Barna

Kartlegging av rammene for barns beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep på asylmottak

Maren Christensen Bjune 2017

Innledning

Alle former for vold og overgrep mot barn i Norge er forbudt, og barns rett til beskyttelse mot seksuelle overgrep er nedfelt i FNs barnekonvensjon om barns rettigheter. Likevel utsettes mange barn for vold og seksuelle overgrep i Norge i dag. Dette kan få store konsekvenser for barnets helse og utvikling. Med denne kartleggingen belyser vi utfordringene knyttet til beskyttelse av barn mot vold og seksuelle overgrep mens de er i mottakssystemet. Spesielt ser vi på hva som gjøres på asylmottakene for å forebygge, avdekke, og håndtere vold og seksuelle overgrep mot barn og unge.

Bakgrunn for kartleggingen

Redd Barna har i flere år jobbet med å sette seksuelle overgrep mot barn på dagsorden, ved å øke bevisstheten og kompetansen til voksne som jobber med og for barn. Vi jobber også med å sikre at det utarbeides planer og rutiner for arbeidet med å forebygge og avdekke overgrep og å hjelpe barna som utsettes for det, alle steder barn er. Med denne kartleggingen retter vi fokuset mot asylmottak, og systemene og rutinene som utgjør barnas sikkerhetsnett for å beskytte dem mot vold og seksuelle overgrep mens de er i mottakssystemet.

Barn i mottakssystemet er særlig sårbare for å bli utsatt for vold og overgrep, både på grunn av hva de allerede har opplevd i hjemlandet eller på flukt, og på grunn av bo- og omsorgssituasjonen deres på asylmottak.¹ Mange barn og unge som kommer til Norge har også opplevd å bli utnyttet i ulike former for menneskehandel,² og de vil fortsette å

være spesielt sårbare for å kunne bli offer for menneskehandel etter ankomst til Norge.³ Barn som har opplevd krig og har vært på flukt må bli møtt på en traumesensitiv måte, som ivaretar deres emosjonelle og praktiske omsorgsbehov.⁴ Men situasjonen for barn og unge på eller i tilknytning til asylmottak er særlig kritisk og krevende. I tillegg til barnas psykososiale situasjon, er rammene for barnas oppvekstmiljø på mottak preget av oppbrudd og utrygghet, i tillegg til forhold knyttet til rus og kriminalitet blant voksne. Mottaksrammene gjør det også vanskelig å være gode og trygge foreldre.⁵

Redd Barna har lenge vært svært bekymret for situasjonen til barn i mottakssystemet, og har ved flere anledninger dokumentert kritikkverdige forhold ved barnas omsorgssituasjon mens de bor på asylmottak (Redd Barna 2010; 203; 2016).

Spesielt bekymringsfullt er det at omsorgssituasjonen til enslige mindreårige asylsøkere mellom 15-18 år ikke er lovfestet. Siden omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år ikke er lovregulert i barnevernloven, har ikke barnevernet omsorgsansvar for denne gruppen med barn, slik de har for alle andre barn i Norge. Derfor er det langt lavere krav til forsvarlighet og kvalitet på omsorgen, enn på omsorgssentrene for enslig mindreårige under 15 år, som er regulert av barnevernloven. Typen og graden av omsorg som gis disse barna er vilkårlig, flyktig, og sterkt personavhengig. Sammenlignet med omsorgssentrene, er det betydelig færre voksenpersoner pr barn og svært liten grad av barnefaglig kompetanse i ansattegruppen.

¹ Berggrav (2015) Save the Children (2017); UNICEF (2017)

² Lidén og Holst Salvesen (2016)

³ Bufdir (2012); Paulsen, Michelsen og Brochmann (2015)

⁴ Sveaas et.al. (2005); Kohli (2011); Lidén et al. (2013)

⁵ Lauritsen og Berg (1999); Berg og Sveaas mfl. (2005); Brekke (2004); Lidén et.al. (2013); Andrews et.al. (2014), Paulsen, Michelsen, og Brochmann (2015); Berg og Rose Tronstad (red.) (2015).

Innvandringspolitiske føringer bidrar også til å forverre disse barnas omsorgssituasjon; hver gang barn blir flyttet fra et mottak til et annet, på grunn av asylprosessen eller nedleggelse av mottak, brytes de relasjoner og tilknytninger som skulle dannet grunnlaget for deres beskyttelse og trygghet.

Med utgangspunkt i forholdene barna lever under når de søker asyl, er det særdeles viktig at mottakene de kommer til har gode rutiner og planer for hvordan de ivaretar tryggheten og omsorgen til barna, og at det er god beredskap for å ta i mot barna og deres opplevelser, både på mottaket og på andre arenaer der de er, som på skoler og i barnehager, og på fritidsarenaer.

I arbeidet med denne kartleggingen har vi utforsket følgende problemstillinger:

- Hvorvidt asylmottak har utarbeidet egne handlingsplaner og rutiner for å forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn som bor på mottak
- I hvilken grad de ansatte på mottak opplever at de har tilstrekkelig kompetanse, og kjennskap til rutiner og systemer for å avdekke og håndtere overgrep mot barn og ungdom som bor på mottak
- I hvilken grad barn og ungdom som bor på mottak selv har god tilgang på kunnskap om kropp, seksualitet og grenser

Denne kartleggingen begrenser seg til temaer og forhold som vi knytter til rammene for barns beskyttelse mot seksuelle overgrep, og går ikke i dybden av mange andre viktige sider ved barns opphold på asylmottak.⁶

Sammendrag funn

Vi finner at barn som bor på eller i tilknytning til asylmottak er spesielt sårbare for å bli utsatt for vold og seksuelle overgrep. Dette til tross for at vi også finner at det er utarbeidet rutiner og beredskapssystemer for å forebygge og håndtere overgrep, og ansatte på mottak viser både engasjement for og kunnskap om disse systemene. De særskilte rammene for beskyttelse på mottak gjør det utfordrende å ivareta barn og unges beskyttelse der, på grunn av alt fra utfordringer knyttet til oppfølging fra barnevern og helsetjenester, til hvor 'enkelt' det er for utenforstående å oppsøke barn når de bor på mottak. Måten barn risikerer å bli flyttet opp til flere ganger på kort tid, bidrar til å ytterlig forsterke denne sårbarheten, fordi det fører til brudd i viktige relasjoner og tilknytninger til venner, familie, trygge voksne, helsetjenester og lokalmiljø.

Målgruppe

Med funnene og anbefalingene fra denne kartleggingen retter vi oss mot relevante beslutningstakere og utlendingsmyndighetene, for å sikre at barn og unge som bor på asylmottak er beskyttet mot vold og seksuelle overgrep. Videre retter vi oss mot alle som jobber på asylmottak eller i andre deler av mottakssystemet, og alle voksne som jobber med eller kjenner barn som bor på asylmottak. Vi vil også fremheve at vi også retter oss mot alle voksne som kan komme i kontakt med, eller brått få ansvar for et barn som bor på mottak, for eksempel som elev i klassen, barn i barnehagen, eller som bekymring til barnevernet.

---

⁶ Se for eksempel *Levekår for barn i asylsøkerfasen* (Berg og Rose Tronstad red. 2015); *De sa du må. Mindreåriges erfaringer med menneskehandel* (Lidén og Holst Salvesen 2016); *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere* (Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C., & Wærdahl, R. (2013); *Medfølgende barn i asylmottak: Livssituasjon, mestrings, tiltak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning (Lidén, H., Engebretsen, A., & Seeberg, M. L. (2011); *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen* (Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015); *En alvorlig stor melding* (Redd Barna 2013)

Hva har vi gjort: datagrunnlag og metode

Datagrunnlaget for denne kartleggingen baserer seg i hovedsak på spørreundersøkelse og fokusgrupper med ansatte i ledelsen på ulike typer mottak, samt en gjennomgang av relevante dokumenter og bakgrunnsliteratur.

Årsaken til at vi denne gangen fokuserer på de ansatte på mottak som kilder, er for å få innblikk i hvordan de opplever og forholder seg til retningslinjer og føringer fra UDI og driftsoperatørene, og for å høre deres egne erfaringer og utfordringer knyttet til det å beskytte barn mot vold og overgrep. Vi har også hatt en målsetting om at det å delta i denne kartleggingen, enten det er gjennom spørreundersøkelse eller gjennom samtale med oss, vil øke bevisstheten rundt dette temaet blant de ansatte, og inspirere dem til å tilegne seg mer kunnskap og styrke sine egne rutiner og beredskapsplaner.

Arbeidet med kartleggingen har foregått i tidsrommet august – november 2017.

Om spørreundersøkelsen

I månedsskiftet august-september ble det sendt ut en elektronisk spørreundersøkelse til ledelsen ved alle landets asylmottak. Dette inkluderer følgende typer mottak: ordinært asylmottak, ordinært mottak med avdeling for enslige mindreårige asylsøkere (EMA), EMA-mottak, transittmottak, og EMA-transittmottak. Vi har valgt å ikke inkludere omsorgssentre i dette prosjektet, fordi vi har ønsket å se nærmere på beskyttelsessystemene for barn og unge som *ikke* er under barnevernets omsorg. Enslige mindreårige asylsøkere under 15 år blir bosatt på omsorgssentre i påvente av svar på asylsøknaden. Disse omsorgssentrene er lovregulert i barnevernloven, og barna er dermed underlagt omsorgen til det statlige barnevernet (Bufetat). For enslige mindreårige asylsøkere over 15 år er det UDI som har omsorgsansvar, og disse blir bosatt på EMA mottak, eller ordinære mottak med EMA-avdeling.

I spørreundersøkelsen stilles det spørsmål om de ansattes rutiner og erfaringer med forebygging og håndtering av vold og seksuelle overgrep, om hva de opplever som utfordringer i dette arbeidet, og hvordan og hvilke tiltak som skal til for å styrke barns beskyttelse mot seksuelle overgrep.

Svarprosenten på spørreundersøkelsen ligger på rundt 43 prosent; av de rundt 60 mottakene som er operative per i dag, har vi fått svar fra 26.

Fokusgrupper

Det har blitt foretatt besøk på fire ulike asylmottak: ett ordinært mottak (desentralisert); et EMA-mottak; et EMA-transitt; og et transittmottak. Prosjektleder har ledet samtaler med en gruppe med ansatte (2-4 stykker): leder og barnefaglig ansvarlig har deltatt alle fire steder, i tillegg har vi snakket med miljøterapeut, informasjonsansvarlig, og returrådgiver. I samtale med de ansatte har det blitt stilt spørsmål knyttet til rutiner og ansattes egne erfaringer fra disse, og ansatte har også diskutert seg i mellom, om utfordringer knyttet til forebygging og håndtering av vold og seksuelle overgrep mot barn som hører til mottaket.

Hva har vi funnet ut?

På bakgrunn av denne kartleggingen har Redd Barna fått forsterket syn og ny kunnskap om at barn som bor på eller i tilknytning til asylmottak er spesielt sårbare for å bli utsatt for vold og seksuelle overgrep. Dette til tross for at vi også finner at både UDI og mottakene har utarbeidet gode rutiner og beredskapssystemer for å forebygge og håndtere vold og overgrep mot barn, og mange ansatte på mottak viser både engasjement for og kunnskap om disse systemene. Vi har inntrykk av at mange har god kjennskap til rutiner ved bekymring og håndtering av overgrep mot barn, og til mulige samarbeidspartnere i kommunen.

Her presenterer vi en sammensetting av de mest sentrale forholdene som påvirker barns beskyttelse mot vold og overgrep på asylmottak, delt inn etter:

- I) Asylmottaket som arena (*UDIs rutiner; ansattes kompetanse og kurs; type mottak; nattevakter; besøk fra utenforstående; forsvinning; samarbeidspartnere; tiltak rettet mot barn og unge*)
- II) Asylprosessen og gjentatte brudd i relasjoner og tilknytning
- III) Barns kunnskap om kropp og om egne og andres grenser

I. Asylmottaket – Beredskap og rutiner

Barn som har flyktet til Norge og som kan ha blitt utsatt for overgrep eller bære med seg andre vonde og traumatiske opplevelser, har et særskilt behov for trygghet, omsorg og stabilitet. I

Barnekonvensjonens artikkel 20 er det nedfelt at staten forplikter seg spesielt til å gi omsorg til barn som er uten omsorgspersoner. Men rammene som skal beskytte barn som søker asyl i Norge, med eller uten familie, er snarere preget av ustabilitet og flyktighet; barn som bor på asylmottak lever med høy grad av usikkerhet og utrygghet rundt sin egen situasjon.

UDIs krav og rutiner

Siden det er UDI som har ansvaret for bo- og omsorgstilbudet som tilbys asylsøkere som kommer til Norge, har vi hatt spesielt fokus på de kravene de stiller til mottakenes arbeid med å styrke rutiner knyttet til forebygging og håndtering av vold og seksuelle overgrep mot barn. Disse kravene er samlet i et rundskriv med tittelen: "Krav

til forebygging og håndtering av overgrep og grenseoverskridende adferd mot barn og ungdom i statlige mottak" (RS 2010-085). I følge UDI er rundskrivet utarbeidet for å gi asylmottak rutiner for å (i) "forebygge og hindre overgrep og grenseoverskridende atferd slik at mottaket er et trygt sted å være for alle barn og unge" og (ii) "Sikre god håndtering av sakene dersom det skulle oppstå mistanke om fysiske eller seksuelle overgrep eller grenseoverskridende atferd begått mot barn og unge ved mottaket."⁷

Etter samtaler med fagmiljøer og egen gjennomgang av rundskrivet, har Redd Barna inntrykk av at rundskrivet i seg selv er grundig og godt faglig fundert. Rundskrivet har en tydelig inndeling mellom det forebyggende arbeidet og rutinene som skal følges ved håndtering av en situasjon. Det inneholder definisjoner og begrepsmessige avgrensninger, for eksempel hva som menes med vold og hvilke typer overgrepssrelasjoner det omfatter.⁸ Skrivet har også detaljert gjennomgang av ansvarsfordeling når det kommer til administrative rutiner og systemer (driftsoperatør), og oppfølging av disse (mottaksleder). I samtale med oss, kommenterte en ansatt på et mottak at hun synes det var veldig bra at det var tydeliggjort hva man som ansatt skal gjøre hvis det for eksempel er ens egen leder som mistenkes for overgrep.

Redd Barna mener at rundskrivet fra UDI ser ut til å gi et godt grunnlag for at mottakene skal kunne utarbeide gode beredskapsplaner og rutiner for forebygging, håndtering og avdekking av vold og seksuelle overgrep på mottak. Men et rundskriv kan ikke i seg selv sikre gode rutiner og beskyttelsessystemer, dette avhenger av bevisstheten rundt rutinene ikke bare fra ledelsen

⁷ Skrivet i sin helhet kan leses her: <https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2010-085/>

⁸ Rutinene skal omfatte følgende overgrepssrelasjoner: ansatte som begår overgrep mot mindreårig beboer; beboer som begår overgrep mot annen mindreårig beboer; personer utenfra som begår overgrep mot mindreårig beboer; familiemedlemmer som begår overgrep mot mindreårig beboer (UDI 2017)

men fra alle ansatte. Det avhenger også av på hvilken måte disse følges, hvordan UDI fører tilsyn, samt hvilke konsekvenser det eventuelt får for driftsoperatør ved brudd på krav. Fra denne kartleggingen får vi også et klart bilde av at en av de største utfordringene knyttet til barns beskyttelse på mottak er at de blir flyttet *fra* mottaket og de beskyttelsesmekanismene de måtte ha der og i nærmiljøet der. Denne problemstillingen kommer vi tilbake til i del II. (s. 13).

I vår undersøkelse kommer det frem at mange ansatte viser god forståelse og kjennskap til rutiner og samarbeidspartnere når det kommer til håndtering av overgrep mot barn på mottak. Rundt 90 prosent av respondentene på spørreundersøkelsen sier at de har selv hatt bekymring om vold og/ eller seksuelle overgrep mot barn på sitt mottak. I samtale med ansatte på et EMA-mottak forteller de at de antar at alle ungdommene som bor hos dem (gutter) har blitt utsatt for vold i hjemlandet, enten i hjemmet eller på skolen. De tror også mange av dem har opplevd vold og kanskje overgrep på veien til Norge. Blant de som selv har tatt del i håndteringen av en bekymring om overgrep, sier de fleste at de da kontaktet det kommunale barnevernet. En del nevner at de først fulgte interne rutiner med samtaler og 'tiltakskort'. Politiet er ofte også nevnt, samt UDI og helsestasjonen. Kun i ett tilfelle sies det at saken ble løst internt på mottaket, og det nevnes da ikke eksterne samarbeidspartnere. Vi har fått tilsendt noen beredskapsplaner som mottak har utarbeidet i samarbeid med enten barnevernet eller helsesøster, og som tar utgangspunkt i UDIs eget rundskriv.

Kompetanse og kurs

Ansatte i ledelsen på mottak som har besvart undersøkelsen virker bevisste på sitt ansvar for å sørge for at personalet har tilstrekkelig kompetanse innenfor temaet vold og seksuelle overgrep. Flere nevner at det er viktig at ansatte kjenner til tematikken og spesielt hva de skal 'se etter' hos barn og ungdom som kan ha opplevd seksuelle

overgrep. Leder og ansatte uttrykker både god erfaring med og sterkt ønske om å delta på kurs og fagseminarer om temaer knyttet til vold og seksuelle overgrep mot barn, samt traumesensitiv omsorg. Det uttrykkes tydelig ønske om muligheter for kompetanseheving blant de ansatte og ikke minst veiledning for eksempel når det dukker opp tilfeller der man er usikre på riktig fremgangsmåte. Ved et mottak vi besøkte viste de til utfordringer knyttet til det at mange av ungdommene hos dem bærer på vonde erfaringer fra vold i hjemmet, og hvordan det ser ut til å være vanskeligere for dem å 'behandle' enn det de har av erfaringer med vold fra flukten til Norge. Mange mottaksansatte forteller om gode erfaringer fra kurs med regionalt Ressurscenter om Vold og Traumatisk Stress og Selvmordsforebygging (RVTS), og ved et par mottak vi har vært i kontakt med oppgir de ansatte Distrikts Psykiatrisk Senter (DPS) som en viktig samarbeidspartner og støtte. Vi har blitt fortalt at ansatte har regelmessige samlinger med DPS, og at de er velkomne til å ringe dit hvis de har bekymringer for ungdommene eller hendelser de er usikker på hvordan de skal håndtere. Ansatte vi har snakket med forteller at de 'stadig vekk' får tilbud om kursing, fra UDI og mange andre aktører. Utfordringen som beskrives til oss ligger i det å finne tid og kapasitet til å delta på disse kursene, og flere etterspør ressurser til å få dette til.

Vi vil trekke frem at vi erfarer at det er begrenset med oppmerksomhet knyttet til det at et flertall av barna har opplevd vold og seksuelle overgrep enten i hjemlandet eller på flukt, og hvordan dette har innvirkning på hvordan de bør beskyttes når de er på mottaket. Barn som har vært utsatt for vold og/ eller seksuelle overgrep kan være særlig utsatt for å oppleve dette igjen, og de kan ha behov for spesielt god oppfølging og støtte til å utvikle trygge og gode relasjoner til voksne og til andre barn.

Fra denne kartleggingen kommer det også frem at det er varierende oppmerksomhet blant de ansatte om til hvorvidt og hvordan *gutter og jenter har ulike*

beskyttelsesbehov, og om seksuell legning kan være med på å gjøre noen barn eller ungdommer ekstra sårbare/ utsatte. Det er få som tar opp dette som en aktuell problemstilling, selv om det spesielt på EMA-mottak ofte vil ha betydelig flere gutter enn jenter.

Ulik type beskyttelse på ulike typer mottak

De ulike typene mottakene har ulike typer utfordring knyttet til å beskytte barn mot overgrep. Det må understrekes at dette er ikke en systematisk sammenligning av de forskjellige typene mottak barn bor på, men vi løfter frem utfordringer og problemstillinger som har kommet frem av våre spørreundersøkelser og gruppesamtaler, som er direkte knyttet til hva slags type mottak barna bor på eller i tilknytning til.⁹

Ordinært mottak

Barn som bor på *ordinært mottak* bor sammen med familien sin, hvilket i mange tilfeller gir barnet en trygghet og tilhørighet som barn som kommer alene ikke har. Barn som bor på ordinært mottak har større sjanse for å bli 'fanget opp' av systemene og beskyttelsesmekanismene som finnes i kommunene, som barneverntjenesten og helsevesenet. Men det å bo sammen med familien er ikke alltid ensbetydende med trygghet for barn, både fordi de kan være utsatt for vold og overgrep fra sine foreldre eller andre nære familiemedlemmer, og fordi barna og deres behov er mer 'skjult' for ansatte på mottaket og andre instanser. Barn som bor på ordinære mottak er også ofte omgitt av mange voksne, ikke bare sin egen familie, og dette er voksenpersoner som selv kan være traumatiserte, ha høyt stressnivå, og/ eller ha rusproblemer (Berg og Rose Tronstad 2015; Redd Barna 2010, 2016). Dette kan sette barn i utrygge situasjoner og øke risiko for at de blir utsatt for vold eller overgrep.

Fra våre undersøkelser ser vi at selv om mange ansatte ved ordinære mottak trekker frem viktigheten av tett oppfølging av familiene både for å forebygge og å avdekke og håndtere seksuelle overgrep, sier flere av dem at det er utfordrende å skulle 'overprøve' mor og fars rolle. Spesielt er dette gjeldende når det kommer til det å snakke om seksualitet og seksuelle overgrep. Mange mottaksansatte oppfatter at dette er vanskelige temaer å snakke om, både med barn og med voksne, grunnet 'kultur', tabuer, og språklige utordringer ("det er vanskelig å finne tolker som kan snakke om dette"). Flere trekker frem at de har verken ansvar, autoritet eller ressurser til å ta opp og jobbe med disse temaene på mottaket, og at dette ansvaret ligger hos familiene, i tillegg til skoler, barnevernet eller helsetjenester i kommunen. Foreldrenes tilstedeværelse blir dermed et slags 'hinder' for at ansatte ved mottaket ikke har så mye kontakt med barna. Barna kan da risikere at alle voksne rundt dem antar at *noen andre* ser dem og hører på deres opplevelser og erfaringer.

I *desentraliserte mottak* kan det være enda vanskeligere å 'nå' barna. Ved desentraliserte mottak bor barn sammen med familiene sine i egen bolig, og har i utgangspunktet ikke daglig kontakt med mottaket/ ansatte. En leder på et desentralisert mottak fortalte oss at "vi er ikke så mye inne, det er så mange andre rundt dem." Det gjennomføres besøk i hjemmet av ansatte på mottaket, og de skal holde 'øynene åpne' for hvordan det går med familien, og barnets oppvekstvilkår. Men fra tidligere undersøkelser vet vi at barn selv forteller at de opplever at det er vanskelig å ha god kontakt med de voksne på desentraliserte mottak og at det ikke er naturlig for dem å snakke med ansatte (for eksempel Berg og

---

⁹ Se for eksempel Berg og Rose Tronstad red. (2015) *Levekår for barn i asylsøkerfasen* for en gjennomgang av barns levekår på ulike typer asylmottak.

Rose Tronstad 2015).¹⁰ Ansatte selv sier at de antar at det er forhold de ikke 'ser' på denne typen hjemmebesøk, spesielt fordi de ofte gjøres mens barna er på skolen eller i barnehagen. Det ser ut til at det ikke legges godt nok til rette for at barnas egne stemmer og erfaringer kommer frem, eller sikres at barna får god informasjon og kunnskap om temaer som kropp og seksuell helse.

EMA-mottak

Redd Barna og mange andre aktører har lenge vært spesielt bekymret for situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15-18 år (Berg og Rose Tronstad 2015; Liden 2013; NHRI 2016; Redd Barna 2010, 2013, 2016). Det er UDI som har omsorgsansvaret for disse barna, og dette omsorgstilbudet er ikke regulert i lov eller forskrift. Siden det ikke er barnevernet som har omsorgsansvar for denne gruppen med barn, er det derfor langt lavere krav til bemanning og kvalitet på omsorgen, enn på omsorgssentrene for enslig mindreårige under 15 år, som er regulert av barnevernloven. Dette resulterer blant annet i at det på EMA mottak er langt færre voksenpersoner pr barn og svært liten grad av barnefaglig kompetanse i ansattegruppen sammenlignet med omsorgssenter for enslig mindreårige under 15 år. En gruppe med ansatte vi snakket med på et EMA-mottak forteller at de opplever at barnevernets tiltak passer bedre for barn som bor i familier enn barn som formelt sett har UDI som omsorgsansvarlig. Da kan det settes i gang ordinære tiltak rettet mot familien, og terskelen for 'inngripen' senkes sammenlignet med tiltak rettet mot enslige mindreårige.

Mottaksansatte på EMA-mottak forteller at de i det siste (andre halvdel av 2017) har hatt mye

'utagering' fra svært fortvilte ungdommer som har fått vedtak om 'midlertidig opphold'. Med 'utagering' refererer de blant annet til en ung gutt som gikk rundt med en stor kniv og truet med å drepe seg selv. En annen gutt forsøkte ved flere anledninger å bli påkjørt av passerende biler, ved å kaste seg foran dem i fart. En mottaksansatt forteller om en ung gutt som kastet stein på politiet for å fremprovosere at de skulle skyte ham. 'Skyt meg, skyt meg!' ropte han. Slik oppførsel vitner barn og ungdom som er svært opprørte og fortvilte. Andre beboere kan oppleve det som skremmende og vondt å være vitner til, og ansatte kan bli usikre på hva de skal gjøre og hvem de skal kontakte, og slike situasjoner kan oppleves veldig stressende også for dem. I perioder der det er mye uro opplever de ansatte at de har mindre tid og kapasitet til å se og være tilstede for alle beboere. Noen ansatte vi har snakket med forteller at selv om de nå (høsten 2017) har færre beboere enn på lenge, opplever de ikke å ha mer tid til hver enkelt ungdom, fordi det nå er så mange som har det vanskelig og krever mye tid og ressurser fra de ansatte. "Når en ungdom utagerer, må vi bruke hele personalet til det" (ansatt EMA-mottak).

Økt og mer spesialisert bemanning kan potensielt gi en betydelig tryggere ansattgruppe som føler at de gjør en god jobb og i større grad kan ta vare på barna og ungdommene. Men det kan likevel ikke beskytte ungdommer fra de ekstreme forholdene de lever under etter at de har fått vedtak om midlertidig opphold.

Men vi må også trekke frem at ansatte opplever nå å ha bedre barnefaglig kapasitet enn tidligere, og berømmer UDIs øremerking av stillinger med krav

¹⁰ " Barn og ungdom opplever kontakten med de ansatte forskjellig i desentraliserte og sentraliserte mottak. Barna og ungdommene hadde større tiltro til og mer kontakt med de ansatte i de sentraliserte mottakene. For eksempel var det hele 8 av 10 barn i sentraliserte mottak som opplevde at de ansatte hadde tid til å snakke med dem. I desentraliserte mottak var det bare halvparten av barna som opplevde dette." (*Levekår for barn i asylsøkerfasen* 2015: 62).

til barnefaglig kompetanse. Ansatte forteller at selv om det ikke er mange slike stillinger ved et mottak, 'smitter det over' på de andre ansatte, som nå blir mer oppmerksomme på barns beskyttelse, og har noen å spørre hvis de lurer på noe. Videre forteller noen ansatte at de nettopp denne høsten (2017) er flere ansatte per ungdom enn de noen gang har vært, og føler at de kan gjøre en betydelig bedre jobb fordi de har tid til å se ungdommene og bli ordentlig kjent med dem. På den annen side forteller de samme ansatte om en konstant bekymring for at deres mottak skal bli det neste på listen over nedleggelse, og det bekymrer dem både med tanke på egen arbeidsplass og de unges fremtid og beskyttelse.

Transittmottak

Et *transittmottak* er organisert og bemannet med utgangspunkt i at beboere kun skal være der en kort periode, fra 3-12 uker, og det er satt en maksid på tre måneder. I arbeidet med denne kartleggingen har vi ved flere anledninger hørt eksempler på hvordan barn har blitt lenger på transittmottak enn det er meningen, i noen tilfeller opp til et halvt år. Ansatte forteller om at de gjør sitt beste for å gi barna og ungdommene den omsorgen de behøver, og de opplever i mange tilfeller at de blir godt kjent med dem. Noen vi har snakket med forteller at de ser at de også i flere tilfeller lykkes med å etablere tillitt og trygghet, samt bistå i at barna får tatt del i fritidsaktiviteter, får vært med venner, og de har også noen ganger lykkes i å etablere samarbeid med barnevern og helsetjenester. I beste fall opplever altså noen ansatte på transittmottak at de lykkes med å danne et sikkerhetsnett rundt barna og ungdommene. Vi har fått høre om hvordan ansatte på transittmottak har organisert kurs i konflikthåndtering og seksualundervisning, fulgt dem til helsesøster og trøstet dem på natten når de har mareritt eller føler seg utrygge. Disse ansatte opplever at de er i ferd med å styrke barna og ungdommenes følelser av trygghet og forutsigbarhet. Men alt dette brytes når barna blir flyttet videre, til ordinært mottak eller et EMA-mottak. De ansatte har også fortalt om tilfeller

der de antar at det mottaket barna skal sendes til, står i fare for å legges ned etter kort tid, og at barna i så tilfelle må bryte opp enda en gang. "Jeg skulle ønske vi bare kunne beholde dem her" (ansatt EMA transittmottak).

Men i hovedsak er hovedinntrykket at ansatte på transittmottak jobber med den vissheten at de jobber med barn og ungdom under forutsetninger til en institusjon der det egentlig ikke skal bo barn og ungdom, i alle fall ikke mer enn noen uker. Kravene til transittmottak er basert på nettopp svært kortvarig opphold, og det er derfor svært kritikkverdig at barn oppholder seg der over tid.

Nattevakter

Fra flere ansatte hører vi at det er spesielt på natten at barn og ungdom kan ha det vanskelig, da kommer de tunge tankene og marerittene. Mottak har ulik praksis på hvordan de løser nattevaksordningen. Noen ansatte vi snakket med understreker at det viktig å sikre at alle beboere kjenner og føler seg trygge på de som jobber på natten. Ved et EMA-mottak har de 3 ansatte på jobb om natten, og en av disse er alltid en kvinnelig ansatt, slik at de som helst vil snakke med en kvinne også har det om natten om trenger det. Ellers er det vanligst at menn går nattevakt. Vet et annet mottak understreket de at de ikke har nattevakter som så dann, men det er miljøterapeuter som har nattevakt på omgang. På denne måten kjenner nattevaktene barna og ungdommene godt, hvilket senker terskelen for at barna snakker med nattevaktene og forteller om ting de har vært utsatte for, er redde for, om mareritt eller andre ting. Men på mottak uten særegne føringer for barns trygghet, for eksempel transittmottak, kan det være securitas-vakter som går nattevakt, og da kun med forskrift om å gjøre runder for å se over den generelle sikkerheten ved mottaket (sikre mot innbrudd eller brann).

Basert på Redd Barnas erfaringer fremstår det som klokt og viktig at ansatte går nattevakt på mottak

der det bor barn, og at disse også har god kompetanse på temaet og problemstillinger knyttet til forebygging, avdekking og håndtering av vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. Flere ansatte vi har snakket med understreker dette, at det er viktig at de som jobber om natten også har god kjennskap til rutiner og beredskap, men det ser ikke ut til at det er vanlig å skolere nattevaktene på samme måte som de andre ansatte.

Besøk fra utenforstående

I vår erfaring er det ganske ulik oppfatning av hvorvidt besøk utenfra representerer en potensiell trussel mot barna og ungdommene, altså om man tenker at dette er noen som kan begå overgrep mot dem eller sette dem i risiko for overgrep, eller om det bare er hyggelig og eventuelt bare litt 'plagsomt', for eksempel om det kan føre til hærverk eller uoverensstemmelser. Noen vi har snakket med – som ga inntrykk av å være godt skolert i barn beskyttelse uttrykte bevissthet overfor det at dette er en spesielt sårbar gruppe med barn og unge, som 'tiltrekker' seg folk med uærlige hensikter ("Vi er en magnet for pedofile, de ligger rundt i buskene her"). Vi har også fått beskrevet hvordan representanter (voksne) fra forskjellige religiøse miljøer 'henger rund' mottaket og er svært pågående i måten de inviterer ungdommer med på religiøse sammenkomster.

Ved flere mottak er de bevisste på at de ansatte bør til en hver tid ha oversikt over området, og om det er noen der som ikke hører til. Men de viser til at selv om de mener at de alltid har oversikt, og de fører logg og gjestebok, vil det, så lenge mottakene ikke er inngjerdet eller overvåket, være mulig å komme seg inn. Ved et par mottak vi har besøkt har det kommet frem historier om besøk av

utenforstående som i vår mening ikke må finne sted, for eksempel voksne menn som gjentatte ganger befinner seg på rommet til unge gutter på kveldstid.

Forsvinning

Hvert år forsvinner et urovekkende høyt antall barn og ungdommer fra mottak i Norge, og de forsvinner således fra 'radaren' til alle instanser og systemer som kunne ha beskyttet dem. Et betydelig antall av dem har fått vedtak om midlertidig opphold i Norge.¹¹ Mottaksansatte ved EMA-mottak vi har snakket forteller at de ser at det er en sterk sammenheng mellom hvem som får avslag eller midlertidig opphold og hvem som står i faresonen for å 'forsvinne' fra mottaket, de kan nærmest kan peke på hvem av ungdommene som kommer til å være borte en dag, uten at de opplever at de kan gjøre noe med det. En ansatt forteller at når en ungdom har forsvunnet kontakter de barnevernet, men da får de konsekvent beskjed tilbake om at siden ungdommen ikke lenger befinner seg i kommunen, vil det ikke bli opprettet sak. Men som det poengteres i NIBR rapporten "Forebygging og oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak og omsorgssentre" (Aasen, Dyb, Lid 2016), selv om det kommunale barnevernet har lite handlingsrom hvis barnet ikke lenger befinner seg i kommunen, er det hensiktsmessig og ønskelig at det opprettes samarbeid med barnevernet før barnet forsvinner fra mottaket. Barneverntjenesten kunne vært en potensielt en viktig samarbeidspartner som en del av et forebyggende arbeid, for eksempel ved å bistå med faglige råd og/ eller tiltak for å styrke omsorgen og oppfølgingen av barnet. Det er imidlertid stor grad av usikkerhet om når man kan melde slike bekymringer og hvordan man an iverksette slike tiltak (Åsen, Dyb, Lid 2016:12). I

---

¹¹ Per utgangen av september 2017 hadde rundt halvparten (443 av 913) av ungdommene som har fått en midlertidig tillatelse forsvunnet fra mottak i Norge. Fra januar til september 2017, har midlertidig opphold blitt gitt til rundt 45 prosent av de enslige mindreårige som fikk saken sin behandlet ("En gjennomgang av midlertidig opphold til enslige mindreårige asylsøkere" NOAS 2017)

arbeidet med denne kartleggingen har vi ikke fått oppgitt barnevernet som en potensiell samarbeidspartner i slikt type forebyggende arbeid.

Samarbeidspartnere

Det lokale barnevernet, helsetjenester og skoler/ barnehager er sentrale samarbeidspartnere for å sikre at barn blir sett, hørt, og føler seg trygge mens de er i asylsøkerfasen. Fra tidligere levekårsundersøkelser for enslige mindreårige (2013) har det kommet frem at barnevernet av mange mottaksansatte oppfattes som en perifer samarbeidspartner. I den grad det sendes bekymringsmeldinger gjelder disse stort sett forsvinninger og menneskehandel, og mange henlegges ut fra manglende dokumentasjon eller fordi personen flytter ut av kommunen (Lidén et al 2013: 8).¹² Dette sammenfaller til en viss grad med funnene våre i denne kartleggingen, og det kan se ut som at ansattes forhold til barnevernet som samarbeidspartner varierer mye fra sted til sted og etter hva slags type mottak det er snakk om. Flere ansatte på EMA-mottak vi har snakket med forteller hvordan det kan være vanskelig å få barnevernet til å engasjere seg i bekymringer eller andre henvendelser fra dem fordi de ikke vet hvor lenge barnet skal være i kommunen og at man antar at saksbehandlingen kan ta lenger tid enn barnets botid på mottaket: "Barnevernet sier at det er vanskelig å åpne en sak når de antageligvis skal slippe den igjen om 3 måneder" (ansatt på transittmottak). Noen ansatte forteller at de noen ganger likevel klarer å komme seg rundt dette, fordi de er godt kjent med saksbehandlingen og 'triggerordene' i barnevernet og i andre instanser: "Et par ganger har vi diskutert oss i mellom at vi må ta i bruk sterke ord i bekymringsmeldingene – skal vi si *prostitusjon*, sånn at de reagerer?" (ansatt transittmottak). En ansatt forteller at hun (som selv er barnevernsutdannet), av og til tar avveiningen hvorvidt det er verdt å melde en bekymring til

barnevernet og den eventuelle påkjenningen det kan være for barnet, når dette sannsynligvis ikke blir behandlet før barnet blir flyttet. I flere tilfeller har hun kommet frem til at det er mer hensiktsmessig å prøve og forberede barnevernstjenesten i barnets 'neste' kommune, slik at de kan behandle bekymringen der.

Men hovedinntrykket fra vår spørreundersøkelse er at mottaksledelsen stort sett har et *godt samarbeid* med barneverntjenesten, og flere svarer at ved mistanke om overgrep, ville de varslet barnevernet først. En god del sier at de har allerede samarbeidet med barneverntjenesten med ett eller flere tilfeller av vold og overgrep. Flere mottak har jevnlig samarbeidsmøter med barneverntjenesten, hvilket de mener fungerer veldig godt. Vet ett mottak har de samarbeidet med barneverntjenesten i utarbeidingen av en egen beredskapsplan knyttet til vold og seksuelle overgrep. Men flere oppfatter at taushetsplikt er en utfordring for godt samarbeid mellom mottaksansatte og barnevernet.

Av vårt materiale kommer det frem at barnevernet først og fremst ses på som en samarbeidspartner når det allerede er bekymring om en alvorlig hendelse eller at noe har inntruffet. Det har ikke kommet frem at barnevernet betraktes som samarbeidspartner for tiltak som kan forebygge verken overgrep, vold eller at barnets tilstand forverres.

For de barna som bor sammen med familien sin, er det nødvendig og heldig å samarbeide med foreldrene i dette arbeidet, og flere i undersøkelsen understreker viktigheten av god dialog med mor og far. Men det er mange som trekker frem familiens rolle som en utfordring, i den forstand at det kan

¹² I den samme undersøkelsen finner at ansatte i barnevernstjenesten ofte oppfatter unge asylsøkeres problemer hovedsakelig er helserelatert og dermed ikke deres ansvar (Lidén et al 2013: 8). Se også *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen* (Pausen, Michelsen og Brochman 2015)

være vanskelig å kommunisere godt om temaer som vold og seksuelle overgrep, på grunn av at de oppfatter at dette er tabubelagte temaer, og at det vil kunne oppfattes som overtramp med hensyn til familiens autoritet (mer om denne typen utfordringer under). Ved et mottak har de valgt å organisere kurs om foreldrerollen og grensesetting, som et forebyggende tiltak med målsetting å sikre barnas trygghet og god omsorg, via foreldrene.

Tiltak rettet mot barn og unge

Fra våre undersøkelser kommer det frem at UDIs informasjonsprogram regnes som et viktig tiltak for å informere barn og ungdom om grenser og 'akseptabel' adferd på mottaket og i samfunnet. På spørsmål om hvordan man snakker med barn om seksuelle overgrep, nevner et flertall at dette gjøres gjennom dette informasjonsprogrammet (se også del III, s.15).¹³ Mange mottak sørger også for at barn og ungdom deltar i kurs om konflikthåndtering og grensesetting, for eksempel ved å invitere Menneskerettighetsakademiet til å ha samlinger på mottaket. Men basert på våre undersøkelser har vi et generelt inntrykk av at de forebyggende tiltak som gjøres i hovedsak er fokusert på hvordan unge skal få tilstrekkelig informasjon og øvelse slik at de selv skal unngå å ty til vold og 'grenseoverskridende adferd', og bare til en viss grad fokusert på hvordan barn og unge trenger kunnskap om egen kropp, grensesetting og seksualitet for sin egen del. Organisasjoner som Medisinerne Seksual Opplysning (MSO) tilbyr kurs til ungdommer og voksne på mottak, og flere vi har snakket med har gjennomført dette (se del III for mer om viktigheten av god informasjon til barn og unge).

Oppsummert

Med utgangspunkt i de rammene som asylmottaket gir, er det utviklet gode planer og krav om rutiner for barns beskyttelse, og mange ledere og andre ansatte gir inntrykk av å være godt informert om disse og viser oppmerksomhet til tematikken. Men vil understreke at uansett hvor godt ansatte på mottak følger disse rutinene, og utfører sine oppgaver som trygge voksenpersoner for barn og ungdom (skaffer seg kompetanse; bygger tillit til barn og ungdom, og kobler inn de rette instansene når de er bekymret) blir det likevel ikke tilstrekkelig for å beskytte dem for effektene av føringer som er knyttet til asylprosessen. Barn lever med visshet om at de kan bli uttransportert, og det som gjøres på hvert enkelt mottak for å bygge tillit og trygghet, står i fare for å brytes når barn blir flyttet rundt fra mottak til mottak som de gjør nå.

II. Asylprosessen – Flytting, brudd, ankomst, usikkerhet, utrygghet

Den andre hovedkategorien av funn som påvirker barns beskyttelse mot overgrep på mottak er praksisen i asylprosessen som gjør at barn må flytte fra mottak til mottak, opptil flere ganger på kort tid.

"Det vi gjør riktig her, av tilknytning og tillitsbygging, blir brutt i det de blir flyttet til et nytt sted. UDI og politikere skjønner nok ikke konsekvensene av det å bryte ungdommene opp, for eksempel fra fotballaget. Vi prøver å legge rammer for dem og fange opp hva de trenger, men så flyttes de. Og der må de forstå alt på nytt" (mottaksansatt EMA-transitt).

---

¹³ UDI har utviklet veilederen "Ung i Norge" som et verktøy til mottak for planlegging og gjennomføring av informasjonsprogrammet til barn og unge fra 12 – 18 år. Veilederen kan lastes ned her: <https://www.udi.no/asylmottak/jobber-i-mottak/informasjonsarbeid-i-mottaket/informasjonsarbeid-for-barn-og-unge/veilederen-ung-i-norge/>

Hver flytting er et brudd

Barn som søker asyl blir alltid flyttet flere ganger, ofte over store geografiske avstander, på kort varsel. Før barn har kommet til det første asylmottaket har de allerede tilbragt tid ved ankomstsenter og transittmottak. Deretter kan de oppleve å bli flyttet flere ganger til før de får svar på sin asylsøknad, ofte på grunn av nedleggelse av mottaket eller andre forhold som omstrukturering (nedleggelse av enkelte deler av mottaket).

For barn innebærer flytting ikke bare brudd med de fysiske rammene på mottaket og relasjonene til de ansatte der, men også alle relasjoner som er trygghetskapende for barn og en del av deres sikkerhetsnett, fra de mer formelt etablerte forholdene i kommunen som skole, barnevern og helseinstanser, til barnets personlige tilknytninger til venner, fritidsaktiviteter, særkontakt, lærere og andre trygge voksenpersoner.

Tendensen vi har sett de siste årene, med hyppige nedleggelse av mottak, fulgt av hasteetableringer av nye mottak, påfulgt av enda flere nedleggelse, bidrar til ustabilitet i driften og forvitring av kompetanse blant mottaksansatte. Denne praksisen gjør dermed at mottakene barna kommer til er dårligere rustet til å ta i mot dem på en god og traumesensitiv måte, med tilstrekkelig kompetanse om avdekking og håndtering av seksuelle overgrep. Undersøkelser viser også at det er en direkte sammenheng mellom hvor lenge mottaket har vært i drift, og omfanget av voldshendelser: det er betydelig færre voldshendelser ved mottak med lang driftstid enn ved nyetablerte mottak.¹⁴ Vi vil understreke at vi i dette prosjektet har fått inntrykk av at mange ansatte på mottak med kort driftstid er svært kompetente, men dette ser ut til å være på

grunn av et dypt personlig engasjement og på tross av forholdene de arbeider under.

Redd Barna mener denne praksisen hindrer at barn får innfridd sin rett til beskyttelse mot vold og overgrep. Som vi også vet fra barn som er under barnevernets omsorg i Norge, flytting fra sted til sted kan svekke barns tilknytningsevner og deres følelse av trygghet. Det er bred enighet om at utilsiktet flytting bør forebygges og begrenses (Angel og Blekesaune 2014; Backe-Hansen 2009). Det er enda mer kritisk når stedene de flytter mellom ikke kan tilby den omsorgen og beskyttelsen de trenger, ikke nødvendigvis på grunn av de ansatte som jobber der, men på grunn av de rammene som er satt for disse barnas omsorg. I vår erfaring er disse rammene ikke satt på bakgrunn av hensyn til barns beskyttelse, men etter politiske og innvandringspolitiske hensyn.

Dagens praksis bør sette store krav til rutiner og beredskap på det nye bostedet og den nye kommunen barnet blir flyttet til. Etter føringer fra UDI skal alle enslige mindreårige 'kartlegges' når de kommer til transittmottak, i første omgang gjennom en kartleggingsamtale. På bakgrunn av denne skal det utvikles tiltaksplaner som skal følges opp og justeres ettersom det 'oppdages' nye relasjoner, utfordringer eller tiltak rundt barnet.¹⁵ I følge UDI er hovedmålsettingen å få en oversikt over barnets ressurser og omsorgsbehov, slik at barnet kan få en systematisk oppfølging og det omsorgstilbudet hun eller han har behov for. I seg selv vil denne type rutiner kunne sikre at barn eller ungdom som for eksempel har blitt utsatt for overgrep får god oppfølging både av de ansatte på mottaket og samarbeidsinstanser som for eksempel barnevern, støttesenter, og/eller BUP. Ved flytting skal kartleggingsdokumentet følge med, for å sikre at barnet blir fulgt opp på nytt sted, og at barnets

¹⁴ PROBA 2014: 4-5 *Undersøkelse av vold og alvorlige hendelser i asylmottak*

¹⁵ Skjema for kartleggingsamtale EMA

https://www.udiregelverk.no/Global/Images/Rettskilder/Rundskriv/RS%202011%20008/RS%202011%20008V2%20P_DF.pdf Det er verdt å merke seg at UDI ikke stiller krav om individuelle tiltaksplaner for transittmottakene (se RS 2012-018).

nye voksenpersoner er bedre rustet til å forstå barnets adferd og til å gjenoppta kontakt med for eksempel helsetjenester og barnevern. I samtale med ansatte på mottak kommer det frem at dette er det varierte erfaringer med, det meldes om svært ulik praksis, noen barn har med seg veldig lite informasjon når de kommer til et nytt sted. Noen ganger kan det ta flere uker før kartleggingen blir oversendt det nye mottaket. Fra spørreundersøkelsen ser vi også at noen av respondentene (ledere) vektlegger at for at barn og ungdom skal fortelle hvordan de har det, er det viktig å ha tid og mulighet (og mange nok ansatte) til å skape tillit, at de ansatte kjenner alle beboerne, og at de er tilgjengelige for samtaler.

Vår anbefaling er at barn blir flyttet minst mulig, men med utgangspunkt i dagens praksis der mange barn *blir* flyttet flere ganger vil vi også understreke viktigheten av at skoler, barnehager, helsetjenester og ikke minst mottakene selv er godt beredt til å ta i mot barn som har blitt flyttet fra et annet mottak. Kartlegging, samt dokumentasjon og nøye oppfølging av tiltak knyttet til barn og ungdoms helse, omsorg, og beskyttelse (og egenskaper, interesser, og venner) må gjøres kontinuerlig og i samarbeid med barna selv og på måter som oppleves som meningsfylt for dem.

III. Barns kunnskap om kropp, seksuell helse, grenser og rettigheter

Alle barn må få kunnskap om kropp, seksualitet og grenser, vite hva et overgrep er, og hvor de kan få hjelp om de selv skulle bli utsatt. Å lære om retten til å bestemme over seg selv og sin kropp gir barn en bedre forståelse av, og respekt for, hverandres grenser. Å snakke med barn om seksuelle overgrep, gjør barn trygge på at vonde

hemmeligheter skal deles. Barn og ungdom som har flyktet til Norge har ofte hatt svært begrenset undervisning eller informasjon om egen kropp og grensesetting før de kommer til Norge. Ungdomstid og pubertet kan være utfordrende for alle unge, og det kan være svært utfordrende for unge asylsøkere å skulle tilegne seg god nok kunnskap om dette på egen hånd. Det er derfor spesielt viktig at det sørges for at de får god og trygg opplæring mens de er på mottaket.

”Vi har vært innom det i informasjonsprogrammet, men kan være vanskelig å ”fronte” direkte. Det er vist informasjonsfilmer. Det snakkes egentlig mer om vold i nære relasjoner enn om seksuelle overgrep” (Mottaksansatt)

I våre undersøkelser har vi spurt om hvordan de ansatte på mottak snakker med barn og ungdom om seksuell helse og seksuelle overgrep, og de fleste ansatte viser da til informasjonsprogrammet til UDI. UDI har utarbeidet en veileder (”Ung i Norge”) som kan brukes som et verktøy for planlegging og gjennomføring av informasjonsprogrammet for barn mellom 12-18 år. Dette er et svært omfattende program, og veilederen består av 10 moduler, hvorav flere tar opp tema knyttet til barns beskyttelse mot vold og overgrep.¹⁶ Innledningsvis understrekes det for eksempel eksplisitt at ”Å informere om ungdomstiden og familieliv kan bidra til å skape trygge rammer for barn og unge på asylmottaket. Fokus på seksualitet og kropp kan bidra til at de får et positivt forhold til egen kropp og seksualitet, og blir i stand til å sette egne grenser” (”Ung i Norge” s. 4). Utfordringene til denne typen opplegg er at det er stor variasjon i hvordan denne opplæringen foregår, og dermed om barna og ungdommene som bor på eller i tilknytning til asylmottak i det hele

¹⁶ 1.Velkomstinformasjon, 2.Asylprosess, 3.Hjemlandsfokus, 4.Retur, 5.Ungdomsliv og familie, 6.Seksualitet og kropp, 7.Helse, 8.Samfunnsforhold – Normer og verdier, 9.Konfliktforebygging og håndtering, 10.Barnekonvensjonen. (<https://www.udi.no/asylmottak/jobber-i-mottak/informasjonsarbeid-i-mottaket/informasjonsarbeid-for-barn-og-unge/#link-9387>)

tatt får den informasjonen de har behov for og krav på. UDI selv påpeker at mottak organiserer denne opplæringen svært ulikt, og anbefaler at mottaket samarbeider med skolen og andre etater i nærmiljøet for å gjennomføre kurs og opplæringer som faller inn under tematikken. Spesielt nevnes at "[det] kan det tenkes at modulene som handler om ungdomstid og familie, seksualitet, kropp og helse er temaer som gjennomgås av helsesøster og/eller lærerne på skolen" "Ung i Norge" s. 8). I vår spørreundersøkelse viser flere til at de samarbeider med skole og/eller helsesøster, og mange får besøk av Medisinernes Seksualopplysning (MSO) som holder dagsseminar om kropp og seksuell helse på mottaket.

Men basert på vår spørreundersøkelse og samtaler på mottakene er det vårt generelle inntrykk at barn og ungdom på mottak likevel mangler tilstrekkelig kunnskap om egen kropp, pubertet og seksualitet. Kursholdere fra MSO forteller om veldig engasjerte ungdommer, men med svært begrenset kunnskap om egen kropp, pubertet, og seksualitet. ("det hender at vi bruker alle fire timene på å snakke om kroppsdeler, og kommer oss ikke videre til den delen som tar for seg grensesetting."). Det ser ut til å være begrenset bevissthet blant ansatte rundt viktigheten av god informasjon om seksuell helse som en del mottakenes arbeid med å forebygge, avdekke og håndtere vold og overgrep. Selv om flere refererer til viktigheten av å informere barn og ungdom om grensesetting og verdier som en del av dette arbeidet, er det svært få som tar opp viktigheten av å gi barn og unge god kunnskap om egen kropp og hvordan den 'virker' og utvikler seg i ungdomstiden. For ungdommer som kan oppleve at alt ved deres liv og situasjon er annerledes, vil det det kunne oppfattes som positivt at denne delen av opplegget fokuserer på hvor 'normalt' det er å være usikker og nysgjerrig på egen kropp og utvikling nettopp i puberteten. Vi ser at det også i veilederen fra UDI er rettet mye oppmerksomhet på hva som er galt, ulovlig og farlig, og i mindre grad fokusert på 'normale' temaer som kropp i utvikling og seksualitet. Vi har inntrykk av at det med fordel

kunne vært lagt opp til betydelig mer informasjon om kropp og pubertet, for at barn og ungdommer skal forstå seg selv og bli trygge på egen utvikling og grenser, før de blir informert om hva de *ikke* skal gjøre.

Kultur som hinder

Et av de mest tydelige funnene fra både spørreundersøkelse og samtaler med ansatte på mottak er dette at de anser 'kultur', tabuer og skam som et stort hinder for å snakke med barn om seksualitet og overgrep. Det samme gis som begrunnelse for at det er vanskelig å snakke med barnas foreldre. Det etterspørres mer kompetanse om 'andre kulturer' og flere sier også at det er betydelige språkbarrierer, for eksempel kan det være vanskelig med tolking med slike temaer. Vi vil understreke at selv om det er viktig at de ansatte har god kompetanse om den bakgrunnen barna ha, slik at de er i stand til å forstå dem bedre, bør det likevel ikke utgjøre et *hinder* for å snakke med barn og ungdom om kropp, seksualitet og overgrep. Barna og ungdommene har både krav på og sterkt behov på god undervisning i kropp og seksuell helse, nettopp for å selv kunne ta egne, selvstendige og kunnskapsbaserte valg og for å kunne forstå egne opplevelser og erfaringer, både gode og vonde. Aktører som MSO forteller at de ikke opplever at barna og ungdommene er 'mindre mottagelige' enn for eksempel skoleklasser de underviser.

Det er også verdt å understreke at selv om det (til en viss grad) gis informasjon på skoler, kan dette være informasjon som ikke når barn og ungdom som bor på asylmottak, for eksempel fordi de ikke går på ordinær skole (men for eksempel voksenopplæring) eller på grunn av det gjøres på et språk og i et format akkurat disse barna ikke behersker fullt ut ennå.

Internett, sosiale medier og risiko for utnyttelse

I vår erfaring er det blant mottaksansatte begrenset bevissthet rundt internett som en særegen arena og kommunikasjonsform der barn kan komme i

kontakt med folk som kan utsette dem for fare. I samtaler med mottaksansatte uttrykker noen bekymring for hvordan ungdommer benytter seg av sosiale medier, at de eksponerer seg med bildebruk for eksempel. Unge gutter har opplevd at de har fått en venneforespørsel på Facebook og startet en relasjon med noen de trodde var en jente, men som viste seg å være en mann som skulle utpresse dem for penger. Barn og ungdom uten mye erfaring eller kompetanse på bruk av sosiale medier er generelt sårbare for å komme i kontakt med voksne som er ute etter å utnytte dem enten økonomisk eller seksuelt. Barn som har flyktet til Norge og bor på mottak er i tillegg spesielt utsatte for voksne som aktivt søker denne gruppen med barn for å rekruttere dem til narkotikakriminalitet og utnyttelse i menneskehandel (Lidén og Salvesen 2016; Redd Barna 2012)

Mottaksansatte forteller om at de opplever at det er problematisk å begrense ungdommenes bildedeling og eksponering, fordi ungdommene selv ofte ønsker å være synlige på sosiale medier, og mange er svært kontaktsøkende. Vi har også blitt fortalt hvordan lokale medier er tilbøyelig til å skrive mye om hva som skjer på asylmottaket, og det er ikke gitt at de på egen hånd skjermes barn og unge for eksponering, ved bilde og navn.

Det er ikke vanskelig å forstå at ungdommer som bor på mottak og på mange måter kan oppleve at de er isolert fra omverdenen, søker kontakt med andre, både nye og gamle venner via sosiale medier. I vår erfaring vil mange barn og ungdommer ha sterke ønsker om å fortelle og formidle rundt sin egen situasjon, kanskje spesielt når det dukker opp saker i media knyttet til mottaket der de bor eller andre saker som angår dem. Å uttrykke seg, og å si sin mening og bli hørt i saker som angår dem er nedfelt i barnerettighetskonvensjonen, og vi mener at det bør legges til rette for at barn og ungdom som bor på mottak kan gjøre dette på en måte som

oppleves som meningsfull for dem, og som ikke utsetter dem i fare.

Oppsummering

Barns beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep avhenger av voksnes kunnskap og trygghet til å vite hva de skal gjøre hvis de mistenker at noe er galt. På samme måte som på alle arenaer der barn oppholder seg, er det svært viktig at også asylmottak har gode rutiner og beredskapsplaner for forebygging, avdekking og håndtering av vold og seksuelle overgrep. Kunnskap og gode, lett tilgjengelige planer er med på å gjøre mottaksansatte trygge og handlingskraftige i arbeidet med å beskytte barna på mottaket mot vold og seksuelle overgrep.

Kunnskap om seksuelle overgrep mot barn, både i nære relasjoner, på mottaket, skolen og i barnehagen og relatert til barnas digitale hverdag, om hvilke tegn og signaler barn kan sende ut og om hva de voksne skal gjøre hvis de har mistanke om at noe er galt er avgjørende for å kunne hjelpe barna til å fortelle.

For å bekjempe vold og seksuelle overgrep er det også svært viktig å sikre at barn og ungdommer selv har kunnskap. Alle barn må få kunnskap om kropp, seksualitet og grenser, vite hva et overgrep er, og hvor de kan få hjelp om de selv skulle bli utsatt. Å lære om retten til å bestemme over seg selv og sin kropp gir barn en bedre forståelse av, og respekt for, hverandres grenser. Å snakke med barn om seksuelle overgrep, gjør barn trygge på at vonde hemmeligheter skal deles. Dette gjelder også barn som har flyktet til Norge. Ansatte på mottak, lærere, barnevernet, helsevesenet og andre må snakke med barn som har flyktet til Norge om temaer knyttet til vold og seksuelle overgrep, uavhengig av hvor de kommer fra eller hva slags verdier foreldrene har. Barn trenger trygge voksne som tør å snakke med dem, tør og stille spørsmål, og som lytter til dem. De må ikke bli

'skjermet' på grunn av at foreldre synes slike samtaler er ubehagelige, eller at voksne er redd for å bryte tabuer.

Vi vil igjen trekke frem at barn i mottakssystemet opplever å måtte flytte fra sted til sted i større grad enn mange andre barn i Norge. Dette stiller særlige krav til hvordan alle mottaksansatte følger rutiner for å sikre at barnet får den oppfølgingen det trenger på det nye stedet. Skoler og helsetjenester må også være godt forberedt når de mottar et barn som har blitt flyttet fra en annen kommune. I dag blir asylbarns flytting og uvisse botid i kommunen oppgitt som årsak til at for eksempel barnevernet ikke setter i gang tiltak eller lærere og mottaksansatte ikke sender bekymringsmelding. Det bør være tvert om, nettopp *fordi* de kanskje ikke er på samme sted i morgen, må saken og tiltaket settes i gang i dag.

Anbefalinger

På bakgrunn av denne kartleggingen og i tråd med Redd Barnas arbeid om barn på flukt og barns beskyttelse mot seksuelle overgrep, har vi følgende anbefalinger:

- Omsorgen for alle enslige mindreårige asylsøkere må lovfestes og omsorgsansvaret må overføres til barnevernet. Dette vil sikre at enslige mindreårige asylsøkere over 15 år får et omsorgstilbud som er kvalitativt og rettighetsmessig likeverdig det tilbudet som gis til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år og øvrige barnevernsbarn i Norge.
- Barn i asylsøkerfasen må ikke bli flyttet mer enn absolutt nødvendig. Ved planlegging av nedleggelse av asylmottak må det tas særlig hensyn til barna som bor på mottaket, og sikre at de får nødvendig informasjon og ekstra psykosial oppfølging i denne perioden.

Det må tas hensyn til barnas egne relasjoner og tilknytninger, som vennskap, skolegang, tiltak og behandling, for å unngå unødvendige brudd og sikre at barnet blir tatt godt i mot på det nye stedet.

- UDI følger opp, videreutvikler, og fører nøye tilsyn med sine krav om hvordan mottaksansatte skal jobbe med forebygging, avdekking og håndtering av vold og seksuelle overgrep.
- Alle asylmottak, inkludert ankomstsenter og transittmottak har utarbeidet egne beredskapsplaner for forebygging, avdekking og håndtering av vold og seksuelle overgrep mot barn. Planer og rutiner må være tilgjengelige og godt kjent for alle ansatte.
- *Alle* ansatte på *alle* typer asylmottak der barn oppholder seg i kortere eller lengre perioder har god kompetanse på vold og seksuelle overgrep mot barn. Kunnskap blant de ansatte gir handlingskompetanse og det er også avgjørende for å kunne hjelpe barna til å fortelle om hva de har opplevd.
- Alle barn i mottakssystemet må få god kunnskap om kropp, seksualitet og egne og andres grenser, vite hva et overgrep er, og hvor de kan få hjelp om de selv skulle bli utsatt.
- Mottaksansatte og barn og unge i mottakssystemet må få god kunnskap om risikofaktorer knyttet til barns digitale hverdag, spesielt med tanke på sårbarhet for utnyttelse og menneskehandel.

Litteraturliste

Angel og Blekesaune (2014) "Flyttinger i barnevernet – risikofaktorer, erfaringer og forklaringer" Kristiansand: UiA

Backe- Hansen, Elisabeth (2009) "Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem?" Oslo: NOVA

Berg og Rose Tronstad red. (2015) *Levekår for barn i asylsøkerfasen* Trondheim: NTNU Samfunnsforskning

Berg, B., Sveaass, N., Lauritsen, K., Neumayer, S. M., & Meyer, M., & Tingvold, L. (2005) "Det hainnle om å leve": tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak. Trondheim: SINTEF.

Berggrav, Silje (2013) "Hvis du ikke spør klarer jeg ikke fortelle. utfordringer ved avdekking av seksuelle overgrep mot barn i minoritetsfamilier"

Deloitte (2014) Evaluering av omsorgsreformen for enslige mindreårige asylsøkere (Deloitte- rapport 2014).

Lidén og Holst Salvesen (2016) *De sa du må. Mindreåriges erfaringer med menneskehandel* Lidén, H., Engebrigtsen, A., & Seeberg, M. L. (2011) *Medfølgende barn i asylmottak: Livssituasjon, mestring, tiltak.* Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C., & Wærdahl, R. (2013) *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere.* Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

NOAS (2017) "En gjennomgang av midlertidig opphold til enslige mindreårige asylsøkere" Oslo: NOAS/Redd Barna/ FO

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (2016) "Temarapport 2016: Omsorg for enslige mindreårige asylsøker" Oslo: NHRI

Paulsen, Michelsen og Brochmann (2015) *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet* Trondheim: NTNU

PROBA Samfunnsanalyse (2014) "Undersøkelse av vold og uønskede hendelser i asylsøkerfasen" Oslo: PROBA

Redd Barna (2012) "Menneskehandel med barn. Barnevernets kunnskap om og arbeid med barn utnyttet i menneskehandel" Oslo: Redd Barna

_____ (2013) "En alvorlig stor melding (2012 - 2013), Melding til Stortinget fra barn som

søker asyl i Norge" Oslo: Redd Barna

_____ (2016) "Hear it from the children – on the move and arriving to Norway" Oslo: Redd Barna

Save the Children (2017) "Invisible Wounds"

UNICEF (2017) "A Deadly Journey for Children"